

GAGAUZ TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞINDA *TOY* KELİMESİ ÜZERİNE

Doç. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ*

Özet

Söz varlığı, sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler ya da dilbilimdeki terimler değildir. Aynı zamanda, o dili konuşan toplumun simgeler dünyasını, maddi ve manevi kültürünü, dünya görüşünü yansıtan bir araçtır. Söz varlığı, toplumun düşünce yapısını, olaylara ve dünyaya bakış açısını, kültürünü, gelenek ve göreneklerini yansıtmaya yarayan en önemli milli mirastır.

Gagauz söz varlığı bir taraftan yeni sözcüklerin türetilmesiyle zenginleşirken, diğer taraftan bazı sözcükler çeşitli nedenlerle zaman içinde unutulmaya yüz tutmuştur. Bir dilde sözcüklerin yitirilmesinin en önemli nedeni; sözcüğün gösterdiği nesnenin, toplumun ve bireyin yaşamında artık yeri kalmaması, tanınmaz olmasıdır. Bugün çağdaş Türk yazı dillerinde eskiden beri kullanılagelen sözcüklerin bazıları Gagauz yazı dilinde ya az kullanılmakta ya yerini eşanlamlı sözcüklere bırakıp birkaç bölge ağzında korunmaya devam etmekte ya da tamamen unutulmuş durumdadır. İşte bu sözcüklerden biri üzerinde durduğumuz *toy* sözüdür.

Gagauz yazı dilinde artık kullanılmayan *toy* sözünün tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde ve ağızlarında kullanım biçimleri, tarihi, yaygınlığı, kökeni ve anlamları ayrıntılı verilmiş, ardından Gagauz yazı dilindeki kullanımı ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gagauz, söz varlığı, sözcük bilimi, köken bilimi, *toy*.

Gagauz Türkçesinin söz varlığında bulunan *toy* kelimesi Türk yazı dillerinde ve ağızlarında ortak kullanılan kelimelerden biridir. İlk yazılı kaynaklardan günümüze söz varlığında bulunan *toy* sözü, zaman içerisinde Türk yazı dillerinde ve ağızlarında kullanım sıklığını arttırmış, kavram alanını genişletmiş veya kullanım sıklığını azaltarak, kavram alanını daraltmıştır. Bugün Türk halklarının dillerinde *toy* sözü, *toj* ~ *tuy* ~ *doy* vb. bazı ses farklılıklarıyla kullanılmaktadır.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, nchirli@gmail.com

Tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde ve diyalektlerinde kullanımı ve yaygınlığı:

Türk boylarında ve devletlerinde tarih boyunca dinî, siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda birçok gelenekleri vardı. Bu geleneklerden birinin adı da *toy*'du. Türk yazı dilinin ilk kaynaklarından itibaren *toy* biçiminde kullanılan kelime 'ziyafet, şölen, şenlik' anlamındadır.

Kelime, *Eski Türkçenin Grameri* kitabında Uygurca metinde *toy* biçiminde olup 'balçık, şehir' (Gabain 1995: 301), *Eski Uygur Türkçesi Sözlük*'ünde de '1. Bayram, toy 2. =*toi* 1. Şehir, karargâh, 2. Eğlence, ziyafet, düğün' (Caferoğlu, 1968: 248, 244) anlamları verilmiştir. Karahanlı dönemi metinlerinde *toy* 'ordu kurağı, ordu karargâhı' (Atalay 1999: III-141, IV-642), 'halk, topluluk; ordu karargâhı' (Arat 1979: 460-461), Harezmi dönemi metinlerinde 'kalabalık', 'düğün' (Battal 1997: 74-75), Kıpçak Türkçesinde 'düğün, şölen, şenlik' (Toparlı vd. 2014: 281, Grønbech 1942: 248), Çağatay Türkçesinde 'ziyafet' (Atalay 1970: 220), Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde 'şenlik, şölen, ziyafet' (Dilçin 1983: 211), *Dede Korkut Kitabı*'nda 'toy, büyük ziyafet, şölen' anlamlarının yanında 'düğün' anlamı da geçmektedir (Ergin 1991: 293).

Türk yazı dillerinde ve ağızlarında Türkiye Türkçesi başta olmak üzere *toy II esk.* 'ziyafet' (TDK 2011: 2376), Azerbaycan Türkçesinde *toy* 'evlənme mərasimi, habelə həmin mərasimlə əlaqədar olaraq düzəldilən şənlik, şadlıq məclisi' (Axundov vd. 2006: 362), Türkmencede *toy* 'biriniñ ýa-da bir zadyñ şanyına edilyän uly meýlis, şagalañ, dabaraly geçirilyän çär' (Kyýasowa vd. 2015: 380) ('birinin ya da bir şeyin şanına yapılan büyük ziyafet, kutlama, şatafatlı geçirilen etkinlik'), Kızılcada *moй* 'пир, пиршество; празднество' (Юдахин 1985: 243), *toy* 'ziyafet, işret, düğün şöleni, şenlik' (Юдахин, çev. Таумас 1998: 752), Kazakçada *moй* 'şölen, ziyafet, düğün, toy' (Koç vd. 2012: 632), Yeni Uygurcada *toy* 'düğün' (Necip, çev. Kurban 1995: 422), Hakasçada *moй* '1. уст. пир, пиршество; празднество, 2. свадьба, свадебный пир' (Баскаков, Инкижекова-Грекул 1953: 230), Şorcada *toy* '1. Toy, ziyafet, şölen, 2. Düğün, düğün töreni' (Kupreško, Akalın 1995: 117), Altaycada *toy* 'toy, şölen, düğün, düğün yemeği' (Gürsoy-Naskali, Duranlı 1999: 182), Karaimcede *toy* 'düğün, ziyafet' (Kowalski 1996: 145), Teleütçede *toy* 'düğün' (Ryumina-Sırkaşeva, Kuçigaşeva 2000: 117), Karaycanın Haliç diyalektinde *toy* 'şölen, ziyafet, düğün, eğlence' (Çulha 2006: 110), Altay-Aladağ diyalektlerinde *moй* 'пир, свадьба' (Вербитский 1870: 358); Tatarcada *туу* 'düğün' (Öner 2009: 297), *туй* '1. свадьба// свадебный, 2. пиршество, праздник, торжество' (<http://tatar.com.ru/dict/t.php>), Başkurtçada *туу* 'düğün, toy, bayram; festival' (Özşahin 2017: 648), Çuvaşçada *туй I* 'свадьба' (Егоров 1964: 255), Oğotçada *moй* 'пир, пиршество, свадьба, свадебный пир, празднество' (Баскаков, Тошаква 1947: 151), Kırım Tatar, Kabardino-Balkar, Karakalpak, Kumuk, Nogay, Sarı

Uygur, Türkçeleri ile Tofacada *toy*, Özbekçede *toj* (Тенишев и др. 2001: 309, Starostin vd. 2003: 1468), Tuvacada *doy* ‘toy, eğlence, şenlik’ (Arıkoğlu, Kuular 2003: 35) biçiminde kullanılmaktadır.

Çağdaş Türk yazı dillerinde ve ağızlarında bulunan *toy* sözü Türk yazı dillerinden komşu dillere de geçmiştir. Farsçada *toy*, *töy* ‘eğlence, şölen’, Arapçada *toy* ‘bayram, eğlence, şölen, toy’ anlamında kullanılmıştır. Rusçada *tuy*, *toy* ‘şölen, tören; bayram’ anlamlarındadır. Romencede *toi* ‘zirve, doruk; bolluk, çokluk; en parlak kısım; kalabalık; sürü; *în toiul luptei* ‘savaşın doruğunda’; *toi* ‘bağırarak, gürültü yapmak’ anlamları vardır (Karaağaç 2008: 856).

Kökene: *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*’nde *toy* sözü geçmemektedir (Eren 1999). S. Nişanyan baskı sözlüğünde (2009) ve sanal ortamdaki sözlüğünde (2018) *toy* sözünü dâhil etmemiştir. Türk dilinin söz varlığını ele alan *Leksika*, *toy* sözünü şüpheli de olsa **toj* olarak vermiştir (Тенишев и др. 2001: 309). T. Gülensoy da bu sözün kökenine şüpheli yaklaşır < **to-* ‘doymak’ + *-d-* < **to-δ-* [*to-δ*] olarak vermiştir (Gülensoy 2007: 921).

Altay Dillerinin Köken Bilimi Sözlüğü’ne göre Ana Altaycada ‘vermek, ziyafet vermek’ anlamı verilen **t’üja* biçimi Ana Moğolcada **tayu-* ‘vermek, dağıtmak, paylaşmak’, Ana Tunguzcada **tuju-* ‘1. vermek, 2. ziyafet vermek, ağırlamak’, Ana Türkçede **toj* ‘ziyafet, bayram’ biçimlerini aldığı varsayılmaktadır (Starostin vd. 200:1468).

B. Əhmedov, *toy* sözünün çoğu zaman *doymak* fiili ile ilişkilendirildiğini belirtiyor, ancak kendi, *göy* sözünün *kürəkən* ‘damat, güvey’ sözü ile akraba olduğunu düşünüyor ve kökeni ile ilgili açıklamasını şöyle devam ediyor: *Quda* ve *göy* akraba sözlerdir. *Quda* ‘evlilik’ sözü *qut* sözü ile bağlantılı olup ‘saadet, mutluluk’ demektir (eve gelin getirmek, nikâh kıydırmak, düğün yapmak, saadet, mutluluk olarak düşünülüyor). *Toy* sözü de mutluluk meclisi gibi düşünülebilir (Onun zıt anlamlısı olan *vay* ‘yas’ sözünün olması bunu ispatlıyor.). Bazı Türk dillerinde *toy* yerine *quda* sözü kullanılıyor. *Düğün* sözü sadece evlenme meclisi ile alakalıdır, tarafları birbiriyle bağlıyor (düğümlüyor), *toy* ise her türlü mutluluk meclisidir (Əhmedov 2015: <https://www.azleks.az/online-dictionary>, Geniş bilgi için *quda*, *qut*, *kürəkən* maddelerine bakınız.).

Anlamı: *Toy* sözü önce ‘meclis, toplantı’ anlamında, daha sonraki yüzyıllarda devlette bir kurumu karşılayacak şekilde ‘devlet meclisi’ ifadesinin karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kafesoğlu 2007: 261-262). Kelimenin diğer ve yaygın anlamları ise ‘bayram’ ‘ziyafet’ ‘düğün’, ‘şölen’, ‘eğlence’dir. ‘Devlet meclisi’ veya ‘danışma kurulu’ anlamına gelen *toy* sözü zamanla yerini Türk-Moğol münasebeti ile dilimize girmiş olan *kurultay* sözcüğüne bırakmıştır (Ögel 1982: 73). *Kurultay* (< *Moğ.*) kelimesi zamanla Türk devlet meclisi *toy*’un yerini almıştır. V. Barthold *kurultay* kelimesinin XIII. yüzyılın ortalarından

itibaren kaynaklarda geçmeye ve *toy* yerine kullanılmaya başladığını, *toy* kelimesinin ise yemekli eğlence için kullanıldığını dile getirmiştir (Barthold 1975: 279). A. Temir ‘düğün, doğum, evlenme ve buna benzer hallerde tertiplenen meclis’ şeklindeki ifadenin de *toy*’un değişik vesilelerle toplanan bir meclis olduğunu belirtmiştir (Temir 1986: 53). Ancak F. Sümer, *toy*’un devlet işlerinin görüşüldüğü ve daha sonra yenilip, içilip, eğlenilen bir festival niteliğinde olabileceği ihtimalini dile getirir ve hükümdarlar tarafından yılın belirli günlerinde, hükümdarlık alameti olarak devlet ileri gelenlerine ve halka verilen, resmî bir niteliği olan ziyafet olduğunu açıklamıştır (Sümer 1982: 400).

G. Clausun *toy* sözünü “orijinalinde fiziki anlamda ‘kamp, çadırların toplamı’, buradan ‘bir kampta yaşayan insanlar, topluluk’, buradan da herhangi bir ‘büyük topluluk’ ve sonunda ‘ziyafet’, özellikle ‘düğün yemeği’ şeklinde açıklamıştır (Clausun 1972: 566-557).

Tarihî kaynaklar içerisinde ilgi çekici olanlardan biri *Eski Uygur Türkçesi Sözlük*’ünde *toy* sözüne ‘balçık, şehir, karargâh’ (Caferolu 1968: 248), Kâşgarlı Mahmud’un *Divanü Lugati’t-Türk*’te ‘ordu kurağı, ordu karargâhı’ anlamını vermesidir. *Han toy* ‘Hakanın ordu kurduğu yer’ örneğini kaydetmiş ve bu anlamın Oğuzlar tarafından bilinmediğini de belirtmiştir (Atalay 1999: 141).

Görüldüğü üzere *toy* başlangıçta ‘balçık, şehir, çadırlar toplamı, karargâh, ordugâh’ anlamlarına gelen kelime buradan ‘ordugâhta toplananlar, halk, topluluk’ anlamıyla genişlemeye uğramıştır. Eski Anadolu Türkçesinden itibaren ise yine bu anlamdan gelişmiş olan ‘ziyafet, toy, şölen’ anlamlarıyla yaşamaya devam etmiştir (Arslan Erol 2008: 520). Osmanlı Türkçesinde zamanla düğün, düğün ziyafeti, evlenme töreni, cemiyet, şenlik anlamlarını kazandığı görülmektedir. Semseddin Sami *Kamus-ı Türkî*’de *toy* sözüne ‘düğün, sûr, velîme, cemiyet, şenlik’ anlamlarını verir (Yavuzarslan 2010: 1255).

Leksika’da ise *toy* sözünün bütün kaynaklarda ilk anlamının ‘düğün’, ikinci anlamının ise ‘ziyafet, şölen’ olduğunu ve Kıpçak dillerinde ikinci anlamının daha fazla kullanıldığı belirtilmiştir: *Oğuz kağan bedük toy berdi* ‘Kağan büyük bir ziyafet düzenledi.’ (Тенишев и др. 2001: 309).

Çağdaş Türk yazı dillerinde ve ağızlarında ise *toy* sözünün genellikle ‘düğün, düğün töreni, düğün yemeği, ziyafet, şölen, eğlence, şenlik gibi anlamları bulunmaktadır. (bk. “Tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde ve diyalektlerinde kullanımı ve yaygınlığı” bölümüne bakınız.

Gagauz Türkçesinde kullanımı: *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük*’te *toy* sözüne üç anlam verilmiştir: ‘*nup*’ (ziyafet, şölen); ‘*бал*’ (balo); ‘*свадьба*’ (düğün) (Çebotar, Dron 2002: 667). Burada en dikkat çeken husus, *toy* sözüne verilen ‘balo’ anlamının diğer çağdaş

Türk yazı dillerinde ve ağızlarında olmayıp Gagauz Türkçesinde yer almasıdır. M. Özşahin de *Başkurt Türkçesi Sözlük*'ünde 'düğün, toy, bayram' anlamlarının yanında diğer çağdaş Türk yazı dillerinde olmayan 'festival' anlamını da kaydetmiştir. Gagauzcadaki balo anlamı ile Başkurtçadaki festival anlamı her ne kadar yeni birer anlam olarak görülse de *toy* sözünün ilk anlamının bildirdiği kavram alanı içerisinde oluşmuştur. Çünkü hem 'balo' hem de 'festival' bir nevi şenlik, eğlence ifade etmektedir.

Türk yazı dillerinde *toy* kelimesinin türemiş veya birleşik kelime şeklinde kullanıldığı görülürken (Azerbaycan Türkçesinde *toyçu, toybaşı, toypayı, toyxana* (Ahundov, 2006: 362-363), Türkmen Türkçesinde *toýçy, toýçulyk, toýlamak, toýlamaklyk, tolamaklyk, tolanmak, toýluk, toýhana, toý paýy* (Kyýasowa vd. 2015: 380), Başkurt Türkçesinde *tuylyk, tuylamak* (Özşahin 2017: 648), Kazak Türkçesinde *toyla-, toylı, toylık, toyhana* (Koç 2012: 632-633) vb.), Gagauz Türkçesinde sadece *Uzun Kervan* romanında *toylaş-* 'ziyafet çekmek, kutlamak' örneği geçmektedir.

Toy sözü bugün Gagauz yazı dilinde kullanılmamakta, onun yerini eş anlamlı olan *düün* 'düğün' ve *konus* 'ziyafet, düğün ziyafeti' ve Rusça *-ka* ekiyle genişletilmiş *konuska* 'düğün ziyafeti, düğün şenliği' sözleri almıştır. Gagauzlarda Pazar akşamı damat evinde verilen yemeğe genellikle 'konuşka' denilmektedir. Bununla birlikte 'düğün sofrası' ve 'düğün' olarak adlandırılması da çok yaygındır (İusiumbeli 2008: 171). Örneğin,

*Belli bir iş, ani ev saabileri çalışırmışlar nekadar taa gözäl çıksın-olsun **konus**.* (Kösä 1996: 78)

*Padişaa pek çok sevinmiř, da sevinmeliktän bir **konusa** toplamiř.* (Baboglu 2011: 74)

*Bän da oradaydım, da keflenip çıktım, ama onnar, läüzım olsun, şindi da **konusêrlar**.* (Сырф 2013: 94)

*Halk türküleri, tradiřiyalara görä çalinêrlar düünnerdä, **konuskalarda, kreřtenilerdä**...* (Kopuşçu 2017: 288)

*Evelki vakıtta Hocayı bir zengin adam buyur etmiş **konuskaya**.* (Çebotar, Sırf 2017: 190)

*Beklärdi taa tez bitsin bu düün **konuskası** da sonda olsun yatakta sevimni, sevgili Katiylän.* (Karagançu 2013: 213)

*Gelinin evindä **konuska** sofrası artık hazırđı, açan etiştiydi güvää hem öbür kiřilär.* (Karagançu 2013: 252)

Toy sözünün sadece folklor metinlerinde geçtiği ve 'düğün' (1), 'ziyafet, şölen' (2-4) ve 'eğlence' (5-6) anlamlarında kullanıldığı tespit edildi.

(1) *Aman, kaldık parmak gibi,/ Filiz gibi boyumuz,/ Bu cendemdän kurtulursak -/ Olur bizim toyumuz.* (Çebotar, Sırf, 2017: 23)

(2) *Bir büyük toy yapıldı, kartalın da ikramı bulundu: her gün ona taazä kesilmiş birär azman verilirdi.* (Çebotar, Sırf 2017: 128)

(3) *Toyda sözünü Oğuz-Han kitlemişti butakım: “Bän öldüünän, benim erim, tronum hem yurdum kalacaklar Kün ooluma, eğer ozamanadan o yaşarsa”.* (Tanasoğlu 2009: 11)

(4) *Toydan Oğuz-Han geçmişti doru kendi yurtuna.* (Tanasoğlu 2009: 11)

(5) *Çağay-hanın konaklarında toy, şennik, gülüş, tamahlık, karezlik - bak çalınmışları pay ederlär.* (Tanasoğlu, 2009: 112) ‘Çağay Han’ın misafirlerinde mutluluk, şenlik, kahkaha, tamahlık, kin (var), bak çaldıklarını (çalınmış malları) paylaşıyorlar.’

(6) *Kaldı üüsek kruçal zaabitleri burada şamatalı toylaşérlar, şansora yortulayarak o “seslemöz” hakoğuzların üstünä enseyişi.* (Tanasoğlu 2009: 144)

Uzun Kervan (2009) adlı romanda *toy* sözü, *toy-düün*, *toy-konuş* ~ *konuş-toy*, *konuş-pir*, *toy yortu* ~ *yortu-toy* ikileme şeklinde geçmektedir. *Toy* sözünün *düün*, *konuş*, *yortu* (< Rum. γιορτή) ve *pir* (< Rus. *nup*) ile birlikte kullanılması, muhtemelen her tür şölen, ziyafet, eğlence ve düğünün yemekli ve içkili olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan bugün Gagauz yazı dilinde *toy* sözü kullanılmamaktadır. *Toy*’un tam olarak neyi karşıladığını halkın anlayabilmesi için ikileme şeklinde verildiği kanaatindeyiz. Bundan dolayı düğün olduğunda *toy-düün*, şölen, ziyafet, eğlence olduğunda da *toy-konuş*, *toy-konuşmak* ya da Rus dilinde olan *pir* sözü ile birlikte *toy-pir* şeklinde verilmiş olabilir. Buradan da *toy* sözünün artık Gagauz yazı dilinde kullanılmadığı ve genç neslin anlamadığı anlaşılmaktadır.

Bu kullanılış biçimlerine Azerbaycan, Türkmen, Kazak ve Kırgız Türkçelerinde de rastlıyoruz. *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügəti*’nde *toy-bayram* ‘şenlik, şadlıq, bayram; şenlik məclisi, təntənə’, *toy-düyün* ‘toy, toy meclisi // təntənə, şadyanalıq, şadlıq’, *toy-büsat* bk. *toy-düyün* (Axundov vd. 2006: 362), *Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlügi*’nde *toy-bayram* ‘bayramçylyk, şagalaňlyk’, *toy-tomaşa* ‘toy we tomaşa’, *toy-tomgy* ‘toy we şoňa meñzeş üyşmeleñler’ olarak verilmiştir (Kyýasowa vd. 2015: 380). *Kazakşa-Türükşe Sözdik*’te *toy-duman* ~ *toy- dürmek* ‘düğün, şölen, toy, eğlence’, *toy-tamaşa* ‘düğün dernek; toy, şölen, ziyafet, eğlence’, *toy-tomalaq* ‘küçük çaplı düğün dernek; toy, şölen, eğlence’ (Koç 2012: 632-633), *Kırgızca-Rusça Sözlük*’te de *toy-aş* biçimi ‘пирь и тризны; всякого рода пирь и празднества’ (ziyafet ve cenaze törenleri; her tür ziyafet, şölen, bayram, bayram şenliği ve tören), *toy-soy* ‘всякого рода пиршества’ (her tür ziyafet, şölen) anlamı verilmiş (Юдахин 1985: 243). Örneklerden de görüldüğü üzere *toy*’un nasıl bir ziyafet olduğunu belirtmek için

bayram, düğün vb. sözlerinin birlikte kullanıldığını, hatta Kırgızcada bütün törenlerin yemekli olduğunu belirtmek için *toy-aş* biçiminde verildiğini görüyoruz.

Uzun Kervan romanında *toy* sözünün ‘düğün’, ‘şölen, ziyafet, eğlence’ ve ‘bayram’ anlamlarında geçtiğini tespit ettik.

1. Düğün anlamında:

Sundubayın sa evindä toy-düün hazırlérlar... (Tanasoğlu 2009: 193)

2. Şölen, ziyafet, eğlence anlamında:

Büük toy-konuşlar oldu Ötüken merkezindä dä, Batı merkezdä dä padişaa tantanalınnan hem hepsinä kır adetlerinä görä! (Tanasoğlu 2009: 59)

Toy-konuş çeketti, açan girdi İstemi-kağan, diyişmiş giyimnerini, da oturdu o büük sofrı başında. (Tanasoğlu 2009: 36)

Evdä ama bu vakıt onun bobası Kara-han kalannarını toy-konuşa toplamış. (Tanasoğlu 2009: 7)

Kağan İstemi artınnan sevirdi "avlanmak" konuşlarını-toylarını, hemen kırdı, aftaylan konuşmaa. (Tanasoğlu 2009: 34)

-Yetti! - baardı güür sesinnän İstemi-kağan. - Zere bitkisi olmayacak vakıt toy-konuşa toplasıp oturmaa! (Tanasoğlu 2009: 36)

Hazırdı günnärlän bakmaa, şennenmää, dalgalanmaa, sevinmää, sora da toy-konuş yapmaa. (Tanasoğlu 2009: 77)

Ensenmiş bugacı ama, adetä görä, keseceklär, toy-konuş yapacaklar... (Tanasoğlu 2009: 78)

Toy-konuşmak bir üülendän sora çeketti kağanın büük çadırında, ipek bezlerindän gerili, kämil donaklı türlü renklärlän, "Sofralara" erdä türlü imeklär hem içkilär getirerlär. (Tanasoğlu 2009: 42)

İki kerä yılda, oğuz hem eski türk hannarının adetlerinä görä, Kayı-han toplardı toy-pir, nänı toplardı asker bekleri, aksakallar, din izmetçileri, şamannar da laf götürärdülär devlet işleri için, divan oturup. (Tanasoğlu 2009: 77)

Hem diil sade avlanmaa, ama büük tä konuş-pir için haliz, buydu kağan avlanmasının haliz maanası. (Tanasoğlu 2009: 34)

3. Bayram anlamında:

Uzun Kervan romanında *toy* sözü *yortu* sözü ile birlikte geçmektedir. Bugün Gagauz yazı dilinde ‘bayram’ anlamında *yortu* sözü kullanılmaktadır. Rumca kökenli olan *yortu* (< Rum. γιορτή) sözü Gagauz dilinde eskiden beri kullanılmaktadır (Ciachir 1938: 66, Çebotar, Dron 2002: 721). *Güncel Türkçe Sözlüğü*’nde *yortu* ‘Hz. İsa’nın yaşamını, ölümünü, dirilişini

ve azizlerin yaşamlarına yansımış olan erdemlerini anmak üzere kilisenin belirlediği kutsal günler' (TDK 2011: 2608) anlamında verilirken Gagauz yazı dilinde sadece kutsal günler için değil, bütün bayramlar için *yortu* sözü kullanılmaktadır: *Paskellä yortusu, Ayozlu yortu, Kolada yortusu, Hederlez yortusu, şarap yortusu, uşak yortusu, ofițial yortu* 'resmî bayram', *milli bayram* vd.

Oğuz-Han izin verdiydi büük yortu-toy hazırlansın - kessinnär 90 bin koyun, 900 taykuli, kursunnar büük çadırlar altınnı bezlerdän. (Tanasoğlu 2009: 11)

Bu toy-yortu vakıdında Oğuzun altı oolu avlanmaa gitmiştilär dä, razgelä, bulmuşlardı bir altın yay hem üç altın da ok. (Tanasoğlu 2009: 11)

G.Gaydarıcı'nın değerlediği 'Tembele her gün bayram' atasözünde *yortu, bayram* ve *toy* kelimelerinin aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Dembelä her gün bayram. (545-b.)

Dembelä her gün toy. (545-c.)

Dembelä her gün yortu. (545-ç.) (Çebotar, Sırf 2017: 230)

Sonuç

Gagauz yazı dili, diğer diller gibi gerek duyduğu yeni kavramlar için yeni sözler türettiği gibi mevcut anlamlara yeni anlamlar eklemleyerek söz varlığının genişlemesini ve zenginleştirmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda sözvarlığında bulunan bazı sözlerin anlamları ve kullanım alanları daraldığından kullanımdan düşmektedir. Bunlardan bazıları az kullanılırken bazıları ise tamamen unutulmuştur. Gagauz yazı dilinde bu bağlamda ele aldığımız *toy* kelimesi bunun en ilgi çekici örneklerinden biridir.

Bütün Türk yazı dillerinde ve ağızlarında *toy* sözünün ses değişiklikleriyle, anlam çeşitliliğiyle ve eş dizimlilikleriyle kullanılmakta olduğu görülmektedir. Eski yazılı kaynaklarda tespit edilen 'balçık, şehir, çadırlar toplama, karargâh, ordugâh, ordugâhta toplananlar, halk, topluluk' anlamı genişleyerek bugüne 'düğün, düğün ziyafeti, evlenme töreni, cemiyet, şenlik' gibi yeni anlamlar eklemleyerek ulaşmıştır.

Birçok Türk yazı dillerinde ve ağızlarında *toy* köküne ekler veya kelimeler getirilerek yeni sözler türetilip kullanım alanı genişlerken, Gagauz yazı dilinde artık kullanılmaz durumundadır. Gagauz yazı dilinde *toy* sözü kullanımdan düşerken yerini eşanlamlı olan *düğün, konuş, konuşka* sözlerine bırakmıştır.

Kaynakça

- Akalın Ş. H. vd., Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, (2011).
- Arat, R. R., Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig III, İndeks. 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.
- Arıkoğlu E., Kuular K., Tuva Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.
- Arslan Erol, H., Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008.
- Atalay, B., Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1970.
- Atalay, B., Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi. 4. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.
- Axundov, A. vd., Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti. Bakı: Şərq-Qərb, 2006.
- Baboglu N. İ., Gagauz Folkloru. (2011 yılında Latin grafikasına geçirildi. Geçiren: Svetlana Frangu). Comrat: M. Maruneviç adına Bilim Araştırmaları merkezi Genel üretmek müdürlü, 1969.
- Barthold, V. Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Ankara, 1975.
- Battal A., İbni-Mühennâ Lûgati. 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.
- Caferoğlu A., Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1968.
- Clauson G.Sir, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. Oxford, 1972.
- Çebotar P., Dron İ., *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük*. Chişină: Pontus, 2002.
- Çebotar P., Sırf V., (Haz.), Dizi - dizi boncuklar: Gagauzların halk yaratmaları/toplayan Gavril Gaydarcı. Comrat: Gagauziya M.V. Maruneviç adına BilimAraştırma merkezi, 2017.
- Çiachir M., Dictionar gagauzo(turco) - român. Pentru gagauzii din Basarabia. Chişinău: Tirapul Moldovenesc, 1938.
- Çulha T., Karaycanın Kısa Sözcük Varlığı. Karayca - Türkçe Kısa Sözlük. İstanbul: Kebikeç Yayınları, 2006.
- Dilçin C., Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
- Əhmədov B., Etimologiya Lüğəti Araşdırmalar Mülahizələr, Bakı: Altun Kitab, 2015.
- Ercilasun A. B., Akkoyunlu Z., Kâşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Eren H., Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. 1. Baskı, Ankara. (1999).
- Ergin M., Dede Korkut Kitabı II. İndeks-Gramer. 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1991.
- Gabain von A.M., Eski Türkçenin Grameri. (Çev. M. Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.

Grønbech K., Komanisches Wörterbuch. Codex Cumanicus. Kopenhagen: Einar Munksgaard, 1942.

Gülensoy T., Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Gürsoy-Naskali E., Duranlı M., Altayca - Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.

İusiumbeli İ., Gagauz Yeri'nde Kadın. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Ankara, 2008.

Kafesoğlu İ., *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Özener Matbaası, 2007.

Karaağaç G., Türkçe Verintiler Sözlüğü, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2008.

Karagançu V., Candan Fikirlär. Seçmä Yaratmalar. Chişinău: ELAN Poligrafi, 2013.

Koç K., Bayniyazov A., Başkapan V., Kızaqşa - Türkçe Sözdük. Almatı, 2012.

Kopuşçu M. İ., "Lüdmila Aleksandrovna Pokrovskaya Gagauz Türkü Folklorunu Araştırmacı". Bilgilär Dergisi, 2017 No:1, Çadır-Lunga, 2017.

Kowalski T., Karaim Lehçesi Sözlüğü. (Çev. Kemal Aytaç). Ankara: Engin Yayınevi, 1996.

Kösä M., Gülümsemää - Diyl Günaa. Tiraspol: Tipar, 1996.

Kupreşko Tannağşeva N.N, Akalın Ş. H., Şor Sözlüğü. Adana: Türkoloji Araştırmaları, 1995.

Kyíasowa G., Geldimyradow A., Durdyýew H., Türkmen diliniň düşündirişli sözlügi. Aşgabat: Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Magtymguly adyndaky Dil we edebiyat instituty, 2015.

Necip E. N., Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü. (Çev. İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.

Nişanyan S., Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi. <http://nisanyansozluk.com> (Erişim tarihi 06.12.2018).

Nişanyan S., Sözlerin Soyağacı. 4. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2009.

Ögel, B., Türk Devlet Anlayışı (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar). Ankara: Bakanlık Basımevi, 1982.

Öner M., Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Özşahin M., Başkurt Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.

Ryumina-Sırkaşeva L.T., Kuçığaşeva N.A., Teleüt Ağzı Sözlüğü. (Çev. Şükrü Halük Akalın, Çaştegin Turgunbayev), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.

Starostin S., Dybo A., Mudrak O., Etymological Dictionary of the Altaic Languages, Liden-Boston, Brill, 2003.

Sümer, F., *Oğuzlar, Tarihleri, Boy Teskilatı Destanları*, Ankara, 1982.

Tanasoğlu D., Uzun Kervan. Ankara: Gündüz Yayıncılık, 2009.

Temir, A. (Çev.). *Manghol-un Niuça Tobça'an (Moğolların Gizli Tarihi)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.

Toparlı R., Vural H., Karaatlı R., Kıpçak Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.

Yavuzarslan P., Şemseddin Sami Kamus-ı Türkî. 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.

Yudahin K.K., Kırgız Sözlüğü. (Çev. Abdullah Taymas), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.

Баскаков Н.А., Инкижекова-Грекул А.И., Хакасско-русский словарь. Москва: ГЛАВИЗДАТ, 1953.

Баскаков Н.А., Тошакова Т. М., Ойротско-русский словарь, Москва: ОГИЗ, 1947.

Большой татарско-русский словарь. <http://tatar.com.ru/dict/t.php>, (Erişim tarihi 06.12.2018).

Вербитский В.И., Словарь Алтайского и Аладагского Наречий Тюркского Языка Altayskogo Aladagskogo Nareçiy Tyurkskogo Yazıka. Kazan, 1870.

Егоров В.Г., Этимологический словарь чувашского языка. Чебоксары: Çuvaşskoje knižnoye izdatelstvo, 1964.

Сырф В.И., Гагаузская народная волшебная сказка. Санкт-Петербург: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 2013.

Тенишев Э.Р., Благова Г.Ф., Добродомов И. Г., Дыбо А.Б., Кормушин И.В., Левитская Л.С., Мудрак О.А., Мусаев К.М., Сравнительно Историческая Грамматика Тюркских Языков, Лексика, Российская Академия Наук Институт Языкознания, Москба: Наука, 2001.

Юдахин К.К., Киргизско-Русский Словарь. Т. I-II. Frunze: Главная редакция киргизскоу советскоу енциклопедии, 1985.